Peter Zegers

De uitgestelde revolutie

Anarchistisch verzet tegen het fascisme in Italië 1919-1945

Rode Emma - De Vrije Socialist

Amsterdam
1996

De uitgestelde revolutie
Anarchistisch verzet tegen het fascisme in Italië 1919-1945

In de brochure-reeks *Socialisme en vrijheid:* nr. 6
Prijs *f* 4,90

ISBN 90-73249-14-7

Uitgave van

De Vrije Socialist
Postbus 713
1000 AS Amsterdam

Rode Emma
Postbus 11378
1001 GJ Amsterdam

Gezamenlijke telefoon: 020-6120518
Gezamenlijke fax: 020-6126790

Onder het motto ***socialisme en vrjheid*** *organiseert de redactie van de voormalige* ***Vrije Socialist*** *een serie lezingen. Deze brochure is uitgebracht naar aanleiding van de lezing die Peter Zegers op 5 mei 1996 verzorgde.*

Peter Zegers is redacteur van De Vrije Socialist.

Vormgeving: Melaina Feenstra
Drukwerk: Kaboem -Amsterdam

De uitgestelde revolutie

Anarchistisch verzet tegen het fascisme in Italië 1919-1945

Peter Zegers

Rode Emma - De Vrije Socialist

Amsterdam

1996

Inhoud

Inleiding

De rol die de anarchisten hebben gespeeld in het verzet tegen het fascisme in Italië is vrijwel onbekend. In de geschiedensboeken zal men tevergeefs zoeken naar sporen van het anarchistische verzet. Dit verzet was er evenwel vanaf het allereerste begin. De anarchisten namen zelfs vaak het voortouw in de bestrijding van de fascistische terreur. In de streken waarin de anarchisten sterk vertegenwoordigd waren (Rome, Ligurië, Toscane en Emila-Romagna, zie het kaartje op de linkerpagina), was het verzet tegen het fascisme het sterkst. De Britse historicus Tobias Abse schrijft hierover: "Het is niet toevallig dat het hevigste verzet van de arbeiders tegen het fascisme in 1921-22 plaatsvond in Parma, Ancona, Livorno, La Spezia, Bari, Civitavecchia, Rome, Pisa en Piombino -allemaal steden met een sterke anarchistische, syndikalistische of anarcho-syndikalistische traditie."

De geschiedschrijving over het fascisme is veelal ideologisch gekleurd. Abse is een van de weinigen die het anarchisme als historisch verschijnsel bestuderen. De marxisten hebben het anarchisme altijd gezien als een romantisch, pre-industrieel verzet van de kleine burgerij tegen de modernisering, die gedoemd was om op 'de mesthoop van de geschiedenis' (Trotski) te belanden. Sommigen beschouwen vanuit deze opvatting anarchisme en fascisme zelfs als uitingen van dezelfde geest. Zo beweert de duitse marxist Bruno Frei: "Deklassierte Kleinbürger, Lumpenproletarier, dauerarbeitslose bilden die Masse, auf die sich der Faschismus auf dem Wege zur Macht orientiert; es sind jene Bevölkerungsschichten, die gegen den anarchistischen Virus am leichtesten anfällig sind. Es sind die deklassierten Kleinbürger, die Lumpenproletarier, die von Marx im "Achtzehnten Brumaire" beschriebenen "verkommenen und abenteuernden Ableger der Bourgeoisie", in deren Köpfen sich die Umwandlungen anarchistischer Stimmungen in faschistische Handlungen vollzieht."

Maar niet alleen de marxisten hebben de anarchisten genegeerd en belasterd, ook liberalen doen een duit in het zakje. Zij ontwikkelen de 'extremisme'-theorie. Niet gehinderd door feiten over het ontstaan van het fascisme in Italië, durven ze ernstig te beweren dat anarchisme en fascisme ontstaan uit dezelfde haat tegen de burgerij. Op typisch liberale wijze maken ze van een sociaal en historisch verschijnsel een persoonlijkheidskenmerk. Er bestaan verschillende manieren om dit te doen. Zo is de bewering dat Mussolini eigenlijk een anarchist was (of een anarchistische mentaliteit had) erg populair. Ook de Italiaanse marxistische historicus Paolo Alatri bedient zich van dit procédé: "Zijn anarchistische karakter werd steeds duidelijker. Het socialisme van

Mussolini heeft nooit een waarlijk marxistisch karakter gehad, maar was eerder blanquistisch en anarchistisch." Het omgekeerde komt ook voor. Favoriet van de anarchisten is dan Bakoenin. Zo schrijft de Britse historicus E.H. Carr in zijn biografie van Bakoenin: "(T)he individualist tradition in Italian revolutionary theory finally culminated, not in anarchism, but in revolutionary dictatorship; and if Bakunin has a place in Italian history, it is as one of the obscure ancestors of one aspect of Fascism. An ingenious political theorist might trace a curious affinity between the Fascist State and the 'rational' but 'iron' dictatorship which Bakunin attributed to Muraviev in Siberia, and argue that the modern clash of proletarian and fascist dictatorships is the latest expression of the historical struggle between Karl Marx and Michael Bakunin." Een andere Brit, Isaiah Berlin heeft het over:"(T)he fascist streak" van Bakoenin.

Een andere methode is om via een omweg het anarchisme in diskrediet te brengen. De Franse historici Milza en Bernstein wijzen op het syndikalisme als verbinding tussen anarchisme en fascisme. Dit is de meest gebruikelijke methode. Martin Clark beweert zonder nadere uitleg dat het 'linkse' fascisme' in Italië een "sterk anarcho-syndikalistisch element." vertoonde. Waarschijnlijk verwachtte hij geen tegenspraak. Ook de Italiaanse communist (later sociaal-democraat) Ignazio Silone stelt: "Das, was vom revolutionären italienischen Syndikalismus übriggeblieben war, trat 1915 zu den Interventionisten und 1919 zu den Faschisten über." Anna Bramwell heeft het over "the anarcho-syndicalist nature of Spanish radical fascism."

Deze beweringen worden niet gestaafd met feiten. Men neemt wat losstaande ideeën, plakt er het etiket anarchisme op en bewijst vervolgens dat het verwantschap vertoont met extreem-rechtse denkbeelden. De geschiedenis van het syndicalisme is een erg complexe. Veelal versimpeid men de verschillen tussen de verschillende ideeën die onder dit etiket schuil gaan. De verwarring over anarchisme is nog groter. In deze brochure heb ik de traditie die in Italië tot de Eerste Internationale teruggaat als uitgangspunt genomen. Een traditie die nauwe banden had met de arbeidersbeweging. Een centrale figuur hierin is Errico Malatesta (1853-1932), die vrijwel de gehele periode een van de belangrijkste woordvoerders is geweest van het anarchisme. De marxisten nemen hun partij, de liberalen de parlementaire democratie als uitgangspunt van hun beschrijvingen. Alles wat daarbuiten valt past niet in hun opvattingen. Het anarchisme kent een lange geschiedenis. De geschiedenis van de anarchisten in Italië is vrijwel onbekend. Met deze brochure hoop ik het verzet van de anarchisten tegen fascisme bekender te maken.

Map 1.4 Insurrectionary areas and anarchist predominance in Italy, 1914–20

Source: Enzo Santarelli, 'L'Anarchisme en Italie', *Le Mouvement social*, 83 (1973)

Interventionismo rivoluzionario

De Eerste Wereldoorlog, die in augustus 1914 begon, betekende het definitieve einde van de internationale socialistische eenheid. De socialisten in de diverse oorlogvoerende landen ontdekten dat het proletariaat ineens toch een vaderland had. De Duitse SPD stemde voor de oorlogskredieten. In Engeland en Frankrijk namen de socialisten deel aan de regering. Overal werd de Union sacrée een feit. De vakbonden spanden zich in om hun leden tot matiging in hun looneisen te brengen en vooral de militair belangrijke industrieën niet te schaden (de wapenindustrie, maar ook post/telegraaf en spoorwegen). De Franse syndicalisten van de Confédération Générale du Travail, die jarenlang propaganda hadden gemaakt voor de algemene werkstaking in geval van oorlog, trokken vrijwel zonder uitzondering naar de kazernes. Aan de fronten schoten Duitse en Oostenrijkse socialisten op Franse, Britse en Russische socialisten. Ook een aantal anarchisten steunde de oorlogsdeelname aan de kant van Frankrijk. In november 1914 publiceren een aantal van hen een aantal pro-Entente artikelen in het Britse blad Freedom. De bekendste van hen was Peter Kropotkin. Zij wilden de Franse republiek bijstaan tegen de barbaarse, absolutistische horden van de Duitse Kaiser. De meerderheid van Italiaans links was resoluut tegen de oorlog. De PSI verklaardde zich neutraal. De USI, waarvan de anarchist Armando Borghi secretaris was, bleef neutraal. Malatesta beantwoordde het oorlogsstandpunt van Kropotkin in Freedom. Door de anarchisten werd elke uitspraak voor deelname aan de oorlog gezien als verraad. Het interventionistische standpunt kreeg bijna geen ruimte in de anarchistische bladen.

De Italiaanse 'linkse' interventionisten kwamen uit verschillende stromingen. Voor velen waren de herinneringen aan de Oostenrijkse overheersing en de Commune van Parijs nog vers. Een Italiaanse veteraan van de Commune, Amilcare Cipriani, sprak zich voor deelname aan de zijde van Frankrijk uit. Grote verrassing voor velen was het pro-oorlogsstandpunt van de hoofdredacteur van de socialistische partijkrant Avanti! in oktober 1914. Benito Mussolini was een erkend leider van de linkervleugel van de partij en hij was altijd een fel anti-militarist en anti-patriot geweest. Mussolini werd door het partijbestuur geroyeerd. Hij kreeg slechts weinig navolging. Van de revolutionaire syndikalisten waren Alceste De Ambris en Filippo Corridoni fanatieke interventionisten. Zij slaagden er echter niet in om de Unione Sindicale Italiana tot hun standpunt over te halen. Zij

stichtten daarop de Unione del Lavoro Italiano (UIL). Er waren maar weinig Italiaanse anarchisten die zich, in navolging van Kropotkin en Cipriani, uitspraken voor deelname aan de oorlog. Curieus genoeg ging het hierbij vooral om voormalige anti-militaristen, die net als hun Franse voorman Gustave Hervé, de oorlog als het begin van een revolutie zagen. Deze heterogene elementen verenigden zich in de Fascio Rivoluzionario d'Azione Internationalista. Hun belangrijkste spreekbuis werd het door Mussolini opgerichte (en door de groot-industrielen en de Franse regering betaalde) blad *Il Popolo d'Italia.*

Op 24 mei 1915 verklaarde Italië de oorlog aan Oostenrijk-Hongarije. De oorlogsverklaring was op een eigenaardige manier tot stand gekomen. Italië was door een verdrag aan Duitsland en Oostenrijk-Hongarije verbonden. Dit verdrag gold echter alleen als een defensief verbond, dus achtte Italië zich ontslagen van deelname. In de maanden na het uitbreken van de oorlog hadden minister-president Salandra en minister van buitenlandse zaken Sonnino geheime onderhandelingen gevoerd met de Britse en Franse regering over Italiaanse deelname. Dit resulteerde op 26 april 1915 in het verdag van Londen, waarbij Italië een aantal gebieden kreeg toegezegd van het Oostenrijks-Hongaarse imperium. Het parlement en de andere ministers waren hiervan niet op de hoogte. Slechts koning Victor-Emmanuel III wist van deze afspraak en stemde ermee in. De socialisten, katholieken en liberalen waren tegen de oorlog gekant. Slechts de nationalisten, de 'linkse' interventionsten en enkele sectoren van de zware industrie wilden de oorlog. De interventionisten hadden in de afgelopen maanden talloze demonstraties georganiseerd, die vaak op vechtpartijen met tegenstanders uitliepen. Hierbij vielen een aantal doden. De nationalistische dichter Gabriele D'Annunzio deed vaak anti-parlementaire uitspraken tijdens zijn redevoeringen. In mei bereikte de interventionistische campagne een hoogtepunt. Een meerderheid in het parlement was tegen de oorlog, dus leek het een hachelijke zaak te worden. De combinatie van gewelddadigheden van de interventionisten (waarbij de politie een oogje dicht deed), het persoonlijk engagement van de koning en de welwillendheid van de grote kranten, deed het parlement instemmen met de oorlogsmotie.
De oorlog verliep rampzalig voor het Italiaanse leger, dat volledig onvoorbereid aan de oorlog begonnen was. De soldaten ontbrak het aan alles. Niet alleen moderne wapens en vervoermiddelen, maar ook voedsel en kleding werden een schaars goed. In de noordelijke provincies werd de staat van beleg afgekondigd en linkse bijeenkomsten en distributie van linkse kranten werd ver-

boden. Ook in het achterland werden allerlei goederen steeds schaarser. Op 21 augustus 1917 braken er voedselrellen uit in Turijn. Door het optreden van de politie escaleerde het tot een opstand tegen de oorlog die een week duurde. De PSI en CGL haasten zich om de arbeiders op te roepen om het verzet op te geven. Er vielen vijfhonderd doden en enkele honderden gewonden. Honderden arbeiders werden opgeroepen voor militaire dienst en naar et ront gestuurd. De regering liet 800 socialisten en anarchisten oppakken. De situatie werd steeds dreigender. In oktober leed het Italiaanse leger een verpletterende nederlaag in Caporetto. Toen de Oostenrijkers hierop Italië dreigden binnen te vallen, ging er een golf van patriottisme door Italië. Ook in de PSI begonnen sommigen zich steeds patriottischer op te stellen. De bereidheid tot samenwerking met de andere partijen van dereformisten werd steeds openlijker. Aan de andere kant waren er socialisten die de nederlaag toejuichten als een stap in de richting van de revolutie. De regering besloot deze stroming te muilkorven door haar leiders Lazarri en Serrati op te pakken.

Ondertussen was in februari 1917 in Rusland de revolutie uitgebroken. Dit bericht werd met gejuich ontvangen in Italië. Velen wilden hetzelfde doen in Italië. Ook de bolsjewistische staatsgreep in oktober kreeg veel sympathie van de Italiaanse socialisten. Op 20 augustus verscheen in *Avanti!* een artikel met de kop: Viva Lenin. Met ontzetting namen de reformisten kennis van het afzetten van de regering Kerenski door de bolsjewieken. De tegenstellingen in de partij werden steeds groter.

Biènnio Rosso

De jaren 1919 en 1920 gelden in de Italiaanse geschiedenis als de periode van de 'twee rode jaren' (Biènnio Rosso). Het land verkeerde in een revolutionaire stemming. Er vonden talloze stakingen, demonstraties, land- en fabrieksbezettingen plaats. Veelal gebeurde dit door de boeren en arbeiders zelf. De gevestigde organisaties stonden er merendeels buiten. Er waren grofweg twee verschillende opvattingen in linkse kringen: de een achtte de tijd rijp voor een revolutie (anarchisten, syndikalisten, linkse socialisten), de andere wilde slechts concessies afdwingen (reformisten). De PSI wilde zich echter niet aan het hoofd stellen van deze beweging. De CGL deed overal waar dit mogelijkm was, haar

uiterste best om de bewegingen af te remmen. De leider van de maximalisten, Seratti had alleen maar de eenheid van de partij in het oog en ontwierp geen plan van actie. De anarchisten en de USI deden hun uiterste best de bewegingen te ondersteunen, maar hun middelen waren beperkt. Op 14 april 1919 werd de Unione Comunista Anarchica Italiana (later Unione Anarchica Italiana) opgericht. Er waren zevenhonderd groepen en federaties bij aangesloten. Een van hun campagnes betrof de terugkeer van Malatesta, die van de autoriteiten maar geen toestemming kreeg om naar Italië te reizen. De regering was bang dat hij het voortouw zou nemen bij het voorbereiden van opstanden tegen de regering. In december arriveerde hij dan toch en begon hij het weekblad Umanità Nova uit te geven. De anarchisten waren sterk vertegenwoordigd in de USII en de Sindicato Ferrovieri .

Het hoogtepunt van deze periode waren de fabrieksbezettingen in september 1920 in de driehoek Milaan-Genua-Turijn. De regering Giolitti weigerde toen, tot grote woede van de fabriekseigenaren, het leger en de politie tegen de bezetters in te zetten. Hij beloofde de bezetters van de fabrieken dat er een commissie ingesteld zou worden om het probleem te bestuderen en met een wet te komen die de vakbonden inspraak in het beheer van de fabrieken zou geven. De PSI en de CGL belegden een vergadering over de vraag wat nu eigenlijk het doel van de actie was. Zij hadden namelijk in september 1918 een pact gesloten, dat behelsde dat economische acties door de CGL, en politieke door de PSI geleid zouden worden. De leiders van de PSI durfden geen beslissing te nemen en legden het vraagstuk voor aan de nationale raad van CGL. Op deze vergadering stemde een meerderheid voor de opvatting dat het om een economisch conflict ging en dat het conflict niet mocht leiden tot een revolutie. De leiding van de CGL stemde hierna met het voorstel van de regering Giolitti in en gaf de arbeiders op 4 oktober 1920 opdracht weer aan het werk te gaan. Hierna begon de reactie zich te roeren. Dezelfde maand nog viel de politie het redactielokaal van het anarchistische blad *Umanità Nova* binnen en arresteerde alle aanwezigen. Dit leidde een serie van arrestaties in over het gehele land onder de 'subversieve' bewegingen. Malatesta, Borghi en anderen bevinden zich onder hen. De socialisten deden niets om de arrestanten te helpen. De fabrieksbezettingen waren het hoogtepunt van het Biènnio Rosso geweest, waarin de arbeiders voortdurend in het offensief waren geweest. Erna barstte de fascistische reactie in volle hevigheid los. Later is men wel gaan spreken van een 'Rivoluzione mancata' (mislukte revolutie).

Het fascisme op weg naar de macht

De linkse interventionisten waren sterk verdeeld over de politiek van de Amerikaanse president Woodrow Wilson, die negatief stond tegenover gebiedsuitbreding van Italië. Leonida Bissolati en de Unione Socialista Italiana waren bereid om af te zien van gebiedsuitbreiding. Op 23 maart 1919 kwamen 119 mensen in Milaan bijeen om er de Fasci Milanese di Combattimento op te richten. Deze stroming werd steeds nationalistischer en dus tegenstander van Wilson. Deze vond haar leiders in Mussolini en D'Annunzio. Toen Gabriele D'Annunzio op 12 september 1919 Fiume binnentrok om haar voor Italië te annexeren, kon hij op de volledige steun van Mussolini rekenen. De regering durfde niet in te grijpen uit angst voor muiterij in het leger. Op 2 november 1920 ondertekende minister-president Nitti het verdrag van Rapallo dat van Fiume een vrije stad maakte. Op kerstmis 1920 werd D'Annunzio verdreven.

Op 16 november 1919 vonden de verkiezingen plaats. De socialisten en de Popolari (christen-democratren) werden de grootste winnaars. De fascisten haalden bijna geen stemmen. De minister-president Giolitti vond deze uitslag niet naar zijn zin en begon de fascisten te steunen met wapens en voertuigen om de socialisten en popolari in toom te houden. De fascisten begonnen een terreurcampagne tegen allen die hun niet welgezind zijn. In tal van gemeenten verjoegen de fascisten de socialisten en hielden er nieuwe verkiezingen, waarbij de fascisten natuurlijk de meerderheid behaalden. De gebouwen van de linkse groepen werden in brand gestoken en de linkse bevolking vernederd en mishandeld. De politie keek in de meeste gevallen de andere kant op.

De arditi del popolo werden op 27 juni 1921 opgericht als verdedigingsorganisatie van de arbeiders tegen de fascisten. Hierin speelden vele anarchisten een belangrijke rol. De beweging stond open voor alle soicliaten, communisten, republikeinen en anarchisten. Steun kreeg zij echter alleen van de UAI. De socialisten sloten op 3 augustus 1921 een vredespact met de fascisten, waarbij het socialisten werd verboden lid te blijven van de AdP. Ook de communistische partij veroordeelde het lidmaatschap van de AdP. Zij begonnen zelfs een latsercampagne tegen de AdP. Hierdoor werd de organisatie ernstig verzwakt en kon slechts beperkt weerstand bieden aan de fascistische terreur.

De Alleanza del lavoro (CGL, USI, UIL, Sindicato Ferrovieri en

Federazione Lavoratori dei Porti) riep voor 1 augustus 1922 een algemene werkstaking tegen het fascisme uit. Helaas waren de fascisten reeds op 31 juli op de hoogte hiervan door een vergissing van een redacteur van het socialistische blad *Lavoro*. De fascisten hebben hierdoor tijd zich voor te bereiden. In een appèl aan de natie verklaart het bestuur van de PNF: " Wij geven de Staat 48 uur om zijn autoriteit te laten gelden. Daarna zal het fascisme zich in de plaats stellen van de Staat, die weer eens zijn onmacht heeft laten blijken." Armando Borghi schrijft over deze periode: "Het fascisme werd tegelijk leger, politie en magistratuur. Het was zelfs meer dan dat, want het werd ook de cipier en de patroon en vooral de beul van iedereen."

In oktober 1922 vond de marcia su Roma (Mars op Rome) plaats. De koning accepteert Mussolini als nieuwe formateur. Slechts eenmaal dreigt zijn macht in te schrompelen. Als bekend wordt dat de socialist Matteoti vermoord is, gaat er een golf van verontwaardiging door Italië. De anti-fascisten maken van de gelegenheid echter geen gebruik en gaan (met uitzondering van de in januari 1921 opgerichte PCI) slechts uit protest niet meer naar de kamerzittingen, maar komen samen op de Aventino.

Fuorisciti

Toen de dictatuur van de fascistische partij zich steeds meer deed gelden, bestond er voor de meeste actieve anti-fascisten vrijwel geen mogelijkheid om in Italië te blijven. Als actieve anti-fascist kreeg men geen werk. Vele duizenden Italianen vertrokken dan ook naar het buitenland. Het land van bestemming was meestal Frankrijk (met grote concentraties in Parijs, Marseille en Nice), maar ook landen als Zwitserland, België en Spanje kregen een toestroom van Italianen. Buiten Europa gingen er ook de V.S., Argentinië, Uruguay en Australië. In al deze landen hebben de anarchisten propaganda gemaakt tegen het fascisme. Vaak met het woord, maar soms ook metterdaad.

Frankrijk was al heel lang het toevluchtsoord voor Italiaanse politieke vluchtelingen. Geografisch en cultureel gezien was het zeer dichtbij Italië, dus fungeerde het ook vaak als doorreisstation. Malatesta, Merlino en talloze anderen hadden er een toevlucht gezocht in tijden van repressie. In Frankrijk verschenen

al in 1923 de eerste Italiaanse anarchistische bladen. Er was zelfs al een organisatie opgericht: de Unione Communist-Anarchici Profugi Italiani. De anarchisten spanden zich in om alle Italiaanse anti-fascisten te verenigen tegen de dictatuur.

Ook in Argentinië waren de Italiaanse anarchisten aktief tegen het fascisme. Hier was het met name Severino Di Giovanni, die met propaganda, maar ook met aanslagen de aandacht van de wereld op de wandaden van het Italiaanse fascisme wilde vestigen.

De eerste Italiaanse anarchisten waren reeds in de jaren na het verbod van de Eerste Internationale naar de VS getrokken. De anarchisten organiseerden talloze tournees door de VS om hun landgenoten te overtuigen van het anarchisme. Zo werden er tournees georganiseerd met Fransesco Saverio Merlino, Pietro Gori, Malatesta. Langzaam aan verschenen er steeds meer anarchistische bladen. In de VS heerste nog in 1920 nog steeds een panische angst voor alles wat naar anarchisme zweemde. In 1918 had de regering nog een groot aantal anarchisten (waaronder naast Emma Goldman en Alexander Berkman, de Italiaanse anarchist Luigi Galleani) het land uitgezet. De anarchisten hadden hier niet alleen de fascistische agenten, maar ook de FBI tegen zich. Deze werkte nauw samen met de OVRA (de fascistische politieke politie). Een belangrijke organisator van het anarchistische verzet was Carlo Tresca, die aktief was voor de IWW. De Italiaanse anarchisten Niccola Sacco en Bartelemeo Vanzetti waren in 1908 naar de VS gekomen. Zij zetten zich ook in voor het anti-fascisme. Totdat zij het slachtoffer werden van de anti-anarchistische hysterie in de VS.

Vanuit deze emigrantengroepen werden verschillende aanslagen op Mussolini gepland. Niet alleen door anarchisten trouwens. De fascisten probeerden op allerlei manieren het werk van de antifascisten te frusteren. Men schrok hierbij niet terug voor moord. De bekendste hiervan is de moord op de gebroeders Rosselli in Frankrijk. Hierbij werkte de OVRA samen met de extreem-rechtse Franse groep La Cagoule (de bivak).

In oktober 1935 vond er in Parijs een geheime conferentie plaats van de Italiaanse anarchisten. Deze besluit tot de voorbereiding van de gewapende opstand in Italië. De strijd moest niet gericht zijn op herstel van de "democratie" of de instelling van de "dictatuur van het proletariaat" (lees: de partijdictatuur van de Communisen), maar op een federalistische en anti-autoritaire revolutie.

Niet iedereen kon echter tijdig wegkomen. De anarchisten waren na de communisten de grootste groep gevangenen in de fascistische gevangenissen. De gevangenen werden op speciale eilanden gevangen gezet. In deze kampen organiseerden de anarchisten allerlei groepen. Men slaagde er zelfs in om contacten met de buitenwereld te onderhouden.

Het fascistische regime mocht zich in welwillende belangstelling verheugen. Voor de meeste mensen had Mussolini de orde hersteld in Italië. Veel politici hadden lof voor hem. Winston Churchill verklaarde in een bijeenkomst van de Anti-socialist league in 1933 dat Mussolini met het fascisme de weg had aangegeven voor de landen die met het socialisme te kampen hadden . De Franse pers was over het algemeen zeer lovend over het fascisme. Alleen de linkse pers uitte kritiek. Mussolini werd door velen als de redder van Italië gezien. Hij had Italië behoed voor het bolsjewisme. Een opvatting die zo nodig met geld gesteund werd door de Italiaanse regering. De Franse staatsman zei tegen Mussolini tijdens zijn bezoek aan Rome in 1935 dat Mussolini de mooiste pagina van de moderne geschiedenis had geschreven. De Britse *Times* noemde het fascisme een gezonde reactie tegen het bolsjewisme. Ook voor de katholieken was het fascisme erg aantrekkelijk geworden nadat Mussolini in 1929 met de paus het lateraans verdrag had gesloten. Maar ook voor die tijd had de paus vriendelijke woorden voor het fascisme gehad.

●●

De Spaanse revolutie

In juli 1936 beantwoordde grote delen van de Spaanse bevolking het 'pronunciamento' van generaal Franco met een sociale revolutie. Vooral in Aragon en Catalonië, waar vanouds de invloed van de anarchisten sterk was, begon men zich te organiseren in milities en collectieven. De regering was machteloos en moest lijdzaam toezien hoe het openbare leven op een geheel andere manier georganiseerd werd. Op grote delen van de socialistische beweging ging een sterke aantrekkingskracht uit van het Spaanse verzet. Met name Duitsers, Oostenrijkers en Italianen trokken naar Spanje om tegen het in hun eigen land zegevierende fascisme te vechten. Temeer daar Franco bondgenoten had gevonden in Mussolini en Hitler.

De Italiaanse anarchisten waren de eersten die naar het front in Huesca vertrokken. Samen met de groep Giustizia e libertà van Nello Rosselli vormden zij de Sezione Italiana della Colonna Fransesco Ascaso (de vriend van Durutti die bij de bestorming van de kazerne in Barcelona gesneuveld was). Op dat moment waren de communisten nog tegen deelname aan de strijd in Spanje door buitenlanders. De Italiaanse anarchisten hadden ook een eigen krant in Spanje: *Guerra di Classe*. Het was met name Camillo Berneri die in dit blad kritiek uitoefende op de terreurmethoden van de communisten en op de politiek van de leiders van de Confederaciòn National de Trabajo, die teveel concessies deden aan de communisten en rechtse republikeinen.
Camillo Berneri werd samen met een andere Italiaanse anarchist, Fransesco Barbieri, door de communisten vermoord.

Na de nederlaag van de republikeinen vluchtten velen naar Frankrijk, waar zij onder erbarmelijke omstandigheden werden opgevangen in concentratiekampen. Velen overleden hier aan scheurbuik en andere ziektes. Toen de Duitsers Frankrijk onder de voet hadden gelopen, en het Vichy-bewind onder leiding van de extreem-rechtse maarschalk Pétain was geïnstalleerd, werden de Italiaanse anti-fascisten door de Franse politie aan de Italiaanse regering uitgeleverd. Sommigen hadden echter kunnen ontkomen en zij sloten zich aan bij het Franse verzet, de Maquis.

• •

Partizanenstrijd

Op 25 juli 1943 komt er een einde aan de macht van Mussolini. Hij wordt door maarschalk Badoglio opgevolgd. Deze gaat onderhandelingen aan met de Geallieerden. Overal gaan de gevangenisdeuren open en kunnen alle politieke gevangenen vertrekken, behalve... de anarchisten. De anarchisten hebben door deze maatregel van het Badoglio-regime zwaar geleden. Toen de Duitsers en de republikeinse fascisten aan de macht kwamen, werden er als vergelding voor aanslagen vaak gijzelaars gefusilleerd. De anarchisten waren oververtegenwoordigd in de gevangenissen. Honderden van hen vinden op deze wijze hun einde. De Duitsers hadden Mussolini bevrijd en een marionetten-regering geïnstalleerd: de sociale republiek van Salò.

Overal in het land begonnen partizanengroepen de strijd met de Duitse bezetters en de republikeinse fascisten. Ook anarchisten namen deel aan deze groepen. Vaak niet als zelfstandige eenheden, maar als onderdeel van communistische (Garibaldi) en socialistische eenheden (Matteoti). Er bestonden ook anarchistische Squadre di Azione Partigiana. Naast de gewapende strijd verschijnen er ook weer anarchistische bladen. Deze moeten ook in bevrijd Italië clandestien verschijnen, want de Geallieerden geven geen toestemming aan de anarchisten om vergaderingen te beleggen of periodieken uit te geven.

De antifascistische groepen hebben grote bezwaren tegen maarschalk Badoglio en Victor-Emmanuel III. Waren zij niet medeverantwoordelijk voor het fascisme? Op 16 oktober formeren de linkse groepen een tegenregering in Rome. Dit Comitato Centrale di Liberazione Nazionale kende voor elke provincies een eigen comité. De anarchisten werken met deze comités samen. Palmiro Togliatti gaat tot verbijstering van alle linkse partijen (behalve zijn eigen PCI natuurlijk) op 21 april 1944 deel uitmaken van het kabinet-Badoglio. Velen hadden gehoopt van het einde van het fascisme, meteen ook het einde van de monarchie te maken. Voor de anarchisten leek het moment gekomen om de revolutie uit te roepen. Door de aanwezigheid van de Geallieerden, die alles in het werk stellen om de koning te behouden, zou dit erg moeilijk geworden zijn. Door het toetreden van Togliatti tot de militaire, reactionaire regering van Badoglio werd dat echter onmogelijk. Dit had wel tot gevolg dat vele teleurgestelde communisten de libertaire organisaties kwamen versterken. Uiteindelijk kozen de Italianen op 2 juni 1946 voor de republiek en voor een grondwetgevende vergadering.

De stichting **KABOEM** is een zelfbeheercollectief van vrijwilligers waarbij de gelijknamige drukkerij en de uitgeverijen **IRIS**, **RODE EMMA** en **PAMFLET** zijn aangesloten. Om maatschappijkritische organisaties ter wille te zijn en om inkomsten te verkrijgen voor het financieren van onze activiteiten, verlenen we diensten tegen schappelijke prijzen: administratie, typewerk, eindredactie, layout, drukwerk.

Daarnaast maakt de redactie van de voormalige **VRIJE SOCIALIST** deel uit van KABOEM. In het seizoen 1995-1996 zijn/worden maandelijkse bijeenkomsten gehouden over:

- *Verleden, heden en toekomst van de sociaaldemocratie*
- *Neergang en toekomstperspectieven van het anarchisme*
- *De Commune van Parijs (1): Jules Vallès*
- *De Commune van Parijs (2): interpretaties en huidige betekenis*
- *De negatieve gevolgen van het positief denken*
- *Een libertaire visie op de verzorgingsstaat*
- *Arbeidsethos en eigenarbeid*
- *Italië en het fascisme (1) : de visie van Pier Paolo Pasolini*
- *Italië en het fascisme (2): Anarchistisch verzet tussen 1919 en 1945*
- *Zestig jaar Spaanse revolutie: 1936-1996*

Ter gelegenheid van deze bijeenkomsten verschijnt, in samenwerking met uitgeverij Rode Emma, de brochure-reeks *socialisme en vrijheid* (zie achterzijde).

In de serie *socialisme en vrijheid* zijn eerder verschenen:

➢ nr. 1 (1995) Ton Geurtsen, *Het einde van de sociaaldemocratie. Over verloren illusies en discussie-armoede*
ISBN 90-73249-09-0

➢ nr. 2 (1996) Melaina Feenstra, *Positieve gedachten - negatieve gevolgen*
ISBN 90-73249-10-4

➢ nr. 3 (1996) Andre Bons, *Een libertaire visie op de verzorgingsstaat. Een noodzakelijke aanvulling op de huidige maatschappelijke discussie*
ISBN 90-73249-11-2

➢ nr. 4 (1996) Ton Geurtsen, *De religie van de arbeidsplicht*
ISBN 90-73249-12-0

➢ nr. 5 (1996) Nard Loonen, *What a wonderful world! Macht en belang in Pasolini's Salò*
ISBN 90-73249-13-9

Prijs per exemplaar ƒ4,90

Socialisme en vrijheid* - *Brochure-reeks nr. 6